

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94 (477.46) «18/19»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.4.164>

*Ігор Кривошея, Дмитро Безверхній**

«УКРАЇНСЬКИЙ ШЕРЛОК ХОЛМС» В УМАНІ: КРИМІНАЛЬНЕ ЖИТТЯ УМАНЩИНИ І ПОЧАТОК КАР'ЄРИ ГЕОРГІЯ МИХАЙЛОВИЧА РУДОГО

Анотація: *Стаття висвітлює уманський період життя та діяльності начальника розшукового відділення Київської міської поліції титулярного радника Георгія Михайловича Рудого – одного із найвидатніших українських слідчих часів російського імперського режиму, зачинателя дактилоскопічних досліджень, поліцейного собаківництва, слідчої валізки та розшукової справи.*

У тексті описано поетапність кар'єрного зростання Г.М. Рудого, розвиток і вдосконалення його теоретико-практичних умінь і навичок у часи роботи на теренах Уманського повіту. З'ясовано вплив уманських міських реалій на становлення Г.М. Рудого як слідчого. Показано апробації його новаторських методів і підходів у боротьбі з уманською злочинністю.

Додатково вплетено та висвітлено особливості кримінального життя Умані й Уманщини наприкінці XIX – поч. XX ст. Показано роль злочинності у повсякденні мешканців повітової округи. Підтверджено важливість і значення малих міст в історії країни.

Ключові слова: *Георгій Рудий, історія злочинності, Умань, Уманський повіт, дактилоскопія, розшукова справа, кримінальне життя*

У 2023 році ми будемо відзначати ювілейну дату – 160 років від народження видатного українського поліцейного слідчого, криміналіста-практика, зачинателя методів дактилоскопії, службового собаківництва й слідчої валізки в Україні – Георгія Михайловича Рудого (1862/63–1918).

За успішне розкриття заплутаних справ, проникливий розум, новаторство і вроджений слідчий талант Рудого давно прозвали «українським Шерлоком Холмсом». Як і його вигаданий колега, Георгій Михайлович також вже встиг стати персонажем цілої низки історичних і художніх творів: «Подвійна

* *Безверхній Дмитро Русланович* – магістр історії, вчитель історії Паланського ліцею (Умань, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6834-8156>; e-mail: bezverkhniydr@gmail.com

Кривошея Ігор Іванович – кандидат історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1429-8293>; e-mail: igorkryvosheia@gmail.com

гра в чотири руки» І. Роздобудько¹, «Порцеляновий погляд»² і «Порядні пані вмирають самотньо»³ Д. Безверхнього, «Справа зниклої балерини» Є. Кужавської та О. Красовицького⁴ й інших. Та мало хто знає, що свій стрімкий кар'єрний шлях відомий слідчий починав саме з Уманщини.

Кримінальне минуле великих міст України завжди було в полі зору дослідників, вчених-істориків, літераторів. Заплутані злочини та зухвалі вбивства, курйозні випадки та пересічні негаразди Києва, Харкова, Львова чи Одеси давно стали частиною міських легенд і наукового доробку. Утім, менші міста, містечка та села досі залишаються на узбіччі дослідницького життя. Хоча доволі часто історія їхнього внутрішнього укладу, зокрема й злочинного, мало чим поступається великим населеним пунктам. Серед таких і місто Умань зламу XIX-XX ст.

Умань здавна приваблювала різні прошарки кримінальників, перш за все, своїм унікально вигідним розташуванням.

Місто було таким собі переправним пунктом для збуту награваного, реалізації фальшивих монет та обміну контактами між Києвом і портовими Одесою чи Миколаєвом, які у той час називали новим Портсмутом⁵.

Помилково вважати Умань позаминулого століття крихітною провінцією – на ті часи, це одне з найбільших повітових міст Київської губернії, під чийм адміністративним підпорядкуванням перебували землі значно більші, ніж межі сучасного реформованого Уманського району. Широкий етнічний склад населення, про що свідчить перепис 1897 р., за яким у місті нараховувалось майже 30 тис. осіб⁶. Органічне й, до певної міри, унікальне переплетіння українського, єврейського та польського етнічних факторів витворили цілком самобутній міський пейзаж. Це вивело місто, як соціокультурну одиницю, чи радше організм, на новий рівень сприйняття себе та чинника «іншого» посеред міських реалій. Відбувалося взаємопроникнення культур, традицій, світоглядів – їх позитивних і негативних втілень і проявів⁷. Ще однією непересічною рисою Умані було й те, що це місто – типовий штетл, де єврейська община посідала, якщо не домінуючі, то принаймні цілком повносілі позиції у міській стратифікації⁸. Чинник органічної полікультурності також мав важливий вплив на формування тут дуже різних кримінальних угруповань та осередків – від провінційних крадіїв худоби, до організованих злочинних формувань загальноімперського масштабу.

Історія, будучи наукою стрімкою у своєму розвитку, не припиняє пошуків нових сфер дослідницької діяльності, та всіляко поглиблює реалізацію вже існуючих. Однією з таких є дослідження історії повсякденного життя людей у тому чи іншому розрізі історичного часу.

¹ Роздобудько Ірен. Подвійна грав чотири руки. Харків: «КСД». 2014. 268 с.

² Безверхній Дмитро. Порцеляновий погляд. Київ: Темпора. 2020. 296 с.

³ Безверхній Дмитро. Порядні пані вмирають самотньо. Київ: Темпора. 2022. 266 с.

⁴ Красовицький Олександр, Кужавська Євгенія. Справа зниклої балерини. Харків: Фоліо, 2020. 380 с., іл.

⁵ Водотика Тетяна. Простір можливостей. Україна в добу заліза та пари. Київ: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2018. 240 с.

⁶ Державний архів Київської області. Ф. 384. Оп. 12. Спр. 1. 310 арк.

⁷ Мацевко І. (ред.). Умань. (Не)знані історії міста / О. Барвінок та ін. Колективна монографія. Львів: Центр міської історії Центрально-Східної Європи, 2021. 280 с.

⁸ Петровський-Штерн Йоханан. Штетл. Золота доба єврейського містечка. Київ: Часопис «Критика», 2019. 394 с.

За мету ставимо собі висвітлення постаті видатного українського слідчого та зачинателя дактилоскопічних досліджень на українських теренах – Георгія Михайловича Рудого. Серед ключових завдань: дослідження його уманського періоду життя та діяльності, становлення як професіонала розшукової справи на тлі міських злочинів, що відбувалися за період його служби в Умані.

Актуальність даної теми обумовлена потребою сучасної науки повертати в історичний простір імена діячів, що свого часу відігравали важливу роль у розвитку нашої країни, але залишилися частиною «білих плям» української історії, зумовлених жорсткою та жорстокою російською імперською асиміляцією та витісненням українства із ключових сфер тодішнього життя.

Досліджувана тема передбачає собою ознайомлення, аналіз та опрацювання різновекторних зразків наукової літератури. Теоретико-методологічною базою наукового дослідження стали праці вітчизняних дослідників у сфері історичного знання. Найбільш повно, у своєму доробку, розкриває життя та діяльність Георгія Рудого В. Чисніков⁹. Про особливості становлення поліцейного собаківництва згадують у своїх працях С. Вергун¹⁰ і В. Селюков¹¹. Загальні етапи формування моделей оперативно-розшукової діяльності сил правопорядку та спецслужб на теренах України описує І. Шинкаренко¹². Особливості фальшивомонетництва на українських землях у різні епохи розкриває А. Бойко-Гагарін¹³. Також, знаходимо важливі відомості в доробках В. Галайби¹⁴, К. Литвин¹⁵. Загальне обрис описуваної епохи майстерно змальовано у праці Т. Водотики «Простір можливостей. Україна в добу заліза і сталі»¹⁶.

Окреме важливе місце займає вивчення й аналіз особової справи слідчого Рудого та відомостей, що в ній уміщені – «Личное дело заведующего сыскной частью Киевской городской полиции, титулярного советника Георгия Михайловича Рудого (Документы о прохождении службы, имуществе Рудого)»¹⁷. Цей документ розкриває нам чимало важливих обставин і хронологічно охоплює період із 3 липня 1884 до 20 січня 1918 рр.

Використано й свідчення з тогочасної періодики, яка додає барв загальному тлу минувших подій.

⁹ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик ХХ століття (до 155-річчя з дня народження та 100-річчя з дня загибелі) // Кримінальний вісник. 2018. № 1 (29). С. 175-188.

¹⁰ Вергун Сергій. Жандармські поліцейні управління залізниць в Україні: історія становлення кінологічної служби на початку ХХ століття // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки: зб. наукових праць. 2015. Випуск 13. С. 160-164.

¹¹ Селюков Вадим. Поява та розвиток службової кінології на території сучасної України // Право і безпека. 2020. № 1 (76). С. 89-94.

¹² Шинкаренко І.Р. Етапи формування моделей оперативно-розшукової діяльності сил правопорядку та спецслужб на теренах України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 9-15.

¹³ Бойко-Гагарін Андрій. Фальшивомонетництво в Україні в імперську добру (1795-1917): монографія. Переяслав: Домбровська Я.М., 2020. 396 с.

¹⁴ Галайба Василь. Борьба с преступностью в старом Киеве. Киев: Скай Хорс, 2012. 192 с.: ил.

¹⁵ Литвин Катерина. Кадрове забезпечення місцевих органів політичної поліції Російської імперії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 5. С. 23-27.

¹⁶ Водотика Тетяна. Простір можливостей. Україна в добу заліза та пари...

¹⁷ Державний архів м. Києва (далі –ДАК). Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. 126 арк.

Географічний чинник диктує правила визначення досліджуваного часопростору, що охоплює межі Уманського повіту Київської губернії.

Відштовхуючись від географічного чинника, доречно перейти до хронологічного, що окреслює собою останні півтора десятиліття XIX ст. і початок XX ст., як часовий відрізок, що став важливим, а подекуди навіть ключовим, у розвитку розшукової справи та відповідає третьому загальному етапу становлення оперативно-розшукової діяльності на українських землях, згідно державно-суспільного підходу. До характерних рис цього періоду вчені зараховують розвиток розшукової діяльності в епоху реформ (XIX–XX ст.); формування правової бази роботи поліції відповідно до судової реформи й організацію розшукових відділень (1860–1868 рр.); становлення кримінальної поліції і розвиток методів розшукової діяльності політичною поліцією та прийняття Закону «Про організацію розшукової частини» з визначенням ведення внутрішнього (агентурного) спостереження та зовнішнього (філерного) спостереження й розмежуванням функцій політичної та розшукової поліції (1868–1917 рр.)¹⁸. Важливо розуміти в яких пореформених реаліях працювали поліцейні органи, коли декларовані зміни часто залишалися без практичних утілень, а місцеві розшукові органи мусили адаптовуватись до нових законодавчих реалій у незмінно застійному світі клаптикової імперії – у великих і малих населених пунктах.

Кримінальне повсякденне життя тихої провінції насправді ж вирувало з великим розмахом. Саме дослідження історії повсякдення уманців проливає світло на особливості розвитку слідчої справи в українських повітових містечках Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. Даний часовий проміжок пов'язаний зі значними змінами та перетвореннями, що вплинули на звичний плін життя населення. Т. Водотика слушно зауважує, що українські землі, як частина Російської імперії, «відчували» на собі всі стратегічні перипетії та зміни курсів: спроби модернізації, хвилі реформ і відкочування назад, коли на зміну реформам 1860–1870-х рр. прийшли контрреформи 1880–1890 рр., перетворення часів Сергія Вітте, революційні події 1905–1907 рр., Столипінська реформа, мовні заборони та цензурування освітнього й культурного життя, тощо. Утім, на противагу цьому, зростала зацікавленість краєм з боку іноземних інвесторів, які відіграли не останню роль у розбудові українських земель.

У таких умовах зростали не тільки великі міста, а й значно менші. Умань не була винятком. Поява потужних підприємств, залізничного сполучення, нові форми зайнятості, і як результат – кількісне розширення «м'язів» епохи – робітничого класу¹⁹, які формувалися, переважно, із колишніх сільських мешканців, значно збагатили й урізноманітнили виробничу сферу. Робота в місті вважалася куди легшою, аніж праця на сільській землі. Проте, далеко не всім вихідцям із сіл вдавалося успішно побудувати робітничу кар'єру. Селян з околиць місто приваблювало цілою низкою можливостей, що подекуди були цілком примарними. Ті, кому не вдавалося досягти бажаного, не спішили повертатися ні з чим. Лишаючись тут, вони поповнювали класи міської бідноти та маргіналів. Чоловіки могли займатися кримінальним промислом, збутом краденого. Жінки, та й чоловіки теж, не гребувати проституцією. Діти жебракували, чинили дрібні крадіжки, були навідниками чи помічниками дорослих злочинців.

¹⁸ Шинкаренко І.Р. Етапи формування моделей оперативно-розшукової діяльності... С. 9–15.

¹⁹ Водотика Тетяна. Простір можливостей...

Народився майбутній поліціант у невеличкому селі Терешки, що знаходиться на території сучасної Вінницької області. Досі офіційно вважається, що часом народження Георгія Рудого є 1863 р. У підтвердження цього можна послатися на копію уманського свідоцтва про складання іспитів за 1894 р., де вказано, що Г.М. Рудому на той час 31 рік²⁰. Утім, якщо детальніше проаналізувати одне зі свідоцтв, видане Георгію Михайловичу 3 жовтня 1887 р., строком на рік (по 4 жовтня 1888 р.), то знаходимо дещо інші відомості. Адже на тоді Рудому вже було 25 років²¹. Попередня генеалогічна розвідка й опрацювання метричних книг за 1863 р. не дала позитивного результату, тому ми можемо припустити, що майбутній слідчий народився 1862-го р. Загалом, питання встановлення точної дати народження Георгія Рудого залишається відкритим і потребує подальших детальних досліджень.

Згодом Рудий переїхав і навчався у Бердичеві. У цьому ж місті став на військовий облік. У свідоцтві про військову повинність, виданому в місті Бердичеві 5 листопада 1883 р., вказано, що Георгій Михайлович «цілком непридатний для військової служби по статтях 23 та 38»²², з визначеним діагнозом: «сльозова фістула лівого ока та коризний процес носових кісток»²³. Але це, як покаже час, не поклато край його успішній слідчій кар'єрі.

17 січня 1886 р. Георгій Рудий отримав дозвіл на володіння вогнепальною зброєю. Зокрема, йому було дозволено мати одну мисливську рушницю та револьвер²⁴.

Із документу від 3 жовтня 1887 р. можемо детально дізнатися, який вигляд мав Георгій Рудий у свої 25. Зріст – 2 аршина або 5½ вершка; волосся і брови – чорні; очі – пивного кольору, ніс – широкий; рот – помірний; обличчя – овальне; підборіддя голене. Серед особливих прикмет вказано, що у молодого чоловіка на мізинці лівої руки видніється рубець; на лівій стороні обличчя проглядається малопомітний шрам²⁵. Це дає нам можливість словесно візуалізувати собі ознаки зовнішності слідчого та порівняти їх з тодішніми фотознімками.

Уже 1888 р. Георгій Рудий отримав посаду волосного писаря в Оксанинській волості Уманського повіту Київської губернії. Того ж року, як знаходимо в праці В. Чиснікова, очільник Могилівсько-Ямпільського з'їзду мирових посередників у свідоцтві Рудого вказав: «відзначився видатними здібностями, зразковою поведінкою й цілком добросовісним ставленням до своїх обов'язків»²⁶. А за свідченням мирового посередника міста Умані Георгій Рудий добросовісно працював на посаді волосного писаря Оксанинської волості впродовж 1 березня 1888 – 1 травня 1889 рр.²⁷

Через рік Георгій Рудий звільнився за власним бажанням і перейшов працювати діловодом до Уманського повітового з військової повинності присутствія, яке належало до системи Міністерства внутрішніх справ. Як і на попередніх посадах, Георгій Михайлович

²⁰ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 23.

²¹ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 5.

²² ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 2.

²³ Ibidem.

²⁴ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 3.

²⁵ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 5.

²⁶ Чисников В.Н. Г.М. Рудой – родоначальник полицейской экспертно-криминалистической службы в Украине // Криміналістика і судової експертиза. 2018. Вип. 63 (2). С. 263–283.

²⁷ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 21.

продовжував виконувати службові обов'язки зразково, про що свідчать його службові атестації. Так, 5 жовтня 1890 р. голова Уманського з військової повинності присутствія зазначав, що Георгій Рудий «...у службовому й моральному плані цілком благонадійний, покладені на нього службові обов'язки виконує цілком добросовісно з повною бездоганною чесністю й самовідданістю й завдяки цьому важко замінна на службі людина...»²⁸.

6 листопада 1892 р. Георгій Михайлович подав заяву Уманському поліцмейстеру з проханням призначити його на посаду помічника пристава 1-ої частини міста Умані. Саме з цього часу офіційно розпочалася поліційна кар'єра Рудого.

Майже одразу Георгій Михайлович зарекомендував себе як талановитий розшуковець. Влітку 1893 р. Рудому було оголошено подяку від імені Київського генерал-губернатора за наполегливу й енергійну діяльність у знешкодженні осередку виробництва та збуту фальшивих монет²⁹. XIX – початок XX ст. був часом піднесення цього виду фінансової злочинності. Монети фальшувалися віртуозно майже по всій імперії. Не винятком була й Уманщина. Листування керівника Козятинського відділення Київського жандармського поліцейського управління з прокурором Уманського окружного суду містить свідчення про цікаву знахідку майстра шляхів сполучення Івана Миколайовича Кожевича: «Доставив на ст. Оратово сталеву машину, якою виготовлялись підробні десятикопійчані монети та заявив, що такі ж знайдені вздовж колії...»³⁰.

Місцеві поліційні органи всіляко намагалися контролювати потрапляння в обіг фальшивих грошей, в окремих випадках, при проведенні слідства не обмежувалися зверненням до місцевих ювелірів чи банківських установ для визначення металу, з якого виготовлені підозрілі монети. До прикладу, 17 серпня 1836 р. засідатель Уманського земського суду доносив про виявлення, при обшуку, у купця III-ї гільдії Нухима Сербіна у місті Тульчині фальшивого рубля зразка 1822 р. У результаті візуального огляду монети було встановлено невідповідність кольору та розміру: «...прошу оглянути його через кого слід і порівняти зі справжньою монетою та повідомити указом». Для газетярів новини про фальшиві монети приносили добрі продажі та хороші прибутки. Уманська газета «Голос Провінції» 12 березня 1912 р. повідомляла про викриття майстерні з підробки грошей у місті Катеринодарі³¹.

Для отримання першого класного чину Георгій Михайлович, у віці 31-го року складав випробувальні іспити. Під час спеціального засідання педагогічної ради Уманської прогімназії, що була скликана за процедурою згідно ст. 1 п. 1 Повеління від 3 травня 1871 р. про порядок випробування на першій класний чин у науках, за програмою затвердженою Міністерством народної освіти від 27 листопада 1876 р. – Георгій Рудий склав іспити з шести предметів. У копії свідоцтва збережено результати випробування: із Закону Божого, російської мови та географії він отримав добру оцінку, тобто по 4 бали. Натомість, із арифметики, геометрії та історії – задовільні оцінки, по 3 бали³². Достовірність документа, а відповідно, й підтвердження отриманих знань, засвідчували підписи тодішнього директора

²⁸ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик XX століття... // Кримінальний вісник. 2018. №1 (29). С. 175-188.

²⁹ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 37зв.

³⁰ *Бойко-Гагарін Андрій*. Фальшивомонетництво в Україні в імперську добру (1795-1917)...

³¹ *Ibidem*.

³² ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 23.

Уманської прогімназії В. Корсунського, секретаря педагогічної ради І. Розума та діловода Н. Королькова³³. Період складання іспитів припав на 1894 р.

Для завірення документів про освіту Георгій Рудий користувався послугами уманського нотаря Володимира Володимировича Камінського, чия нотаріальна контора знаходилася в будинку Межеричького, що на Миколаївській вулиці³⁴. Сам же Георгій Михайлович, у ті дні, мешкав у будинку Полонського, що, ймовірно, теж знаходився на Миколаївській вулиці та міг належати купцеві другої гільдії Йосифу Полонському³⁵.

Уже в перші роки на новій посаді молодий помічник пристава зміг вислужитися перед найвищими чинами, за що отримував хвалебності від влади.

30 серпня 1894 р. помічникові пристава першої частини міста Умані Георгію Михайловичу Рудому було присвоєно Орден святого Станіслава III ступеня за завзяту та самовіддану службу³⁶. Повідомлення про це прийшло на ім'я справника Уманського повіту Костянтина Михайловича Любовицького 11 грудня 1894 р., з нагадуванням про те, що Рудий має впродовж чотирьох місяців сплатити до місцевого казначейства 15 рублів для зарахування в дохід Капітула Орденів³⁷.

Та це не єдиний орден, що його отримав Рудий за час своєї служби. 1899 р. його було нагороджено Орденом святої Анни III ступеня. Того ж року Георгія Михайловича було переведено на посаду колезького асесора, про що є повідомлення в газеті «Урядовий вісник» («Правительственный вестник»), за 13 серпня 1899 р³⁸.

Утім, навіть після отримання першої високої нагороди Г. Рудий не зупинився у стрімкій кар'єрі. 27 листопада 1895 р. за клопотанням уманської влади Київський губернатор нагородив Рудого премією в 40 руб за успішний розшук убивць селянина Іллі Бабія. А ще 10 руб у цій справі одержав двірник Амвросій Завалєв³⁹.

Убивства селян займають окрему нішу в історії провінційних злочинів. Схожий випадок описано і в лютневих номерах видання «Київське слово». Автори статті інформують, що 8 лютого 1896 р. в одному з уманських колодязів, який знаходився на «Раковці», поруч із паровим млином, було знайдено тіло невідомого. У номері за 28 лютого 1896 р. того ж видання, знаходимо доповнення про те, що вбитим виявився селянин із села Войтівка на Уманщині. Слідчим вдалося навіть з'ясувати особу жертви. Ним був Терентій Товбух. За день до смерті він перебував у сусідньому селі Кочубіївка, де отримав 18 руб, судячи з усього, за роботу. До Умані Товбух вирушив не сам, а в компанії іншого селянина. Доцільно припускати, що дорожній компаньйон і був причетний до вбивства – поруч із жертвою коштів і верхнього одягу виявлено не було⁴⁰. Отож, маємо досить показово типовий злочинний випадок. Із такими нерідко мав справу Георгій Рудий.

³³ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 23зв.

³⁴ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 24зв.

³⁵ «Весь Умань». Настольно-справочная книга. Книга-календарь на 1911 год [Факсимільне видання]. Умань. 2016.

³⁶ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 25.

³⁷ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 25зв.

³⁸ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 29.

³⁹ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 40.

⁴⁰ Умань і Уманщина в київських газетах «Труд» (1881–1882 рр.) та «Киевское слово» (1887–1905 рр.) Випуск 3 / уклад. В.М. Давидюк. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2021. 500 с.

Того ж лютого 1896 р. Георгій Михайлович отримав подяку від нового справника за виявлення в Умані особи такого собі Герши Тайцига (Ткача). Якщо проаналізувати тодішню пресу, то можна виявити, що новий справник прибув до Умані на початку 1896 р. Ним виявився такий собі пан Степанов. Ставши до обов'язків Уманського повітового справника, Степанов розпочав боротьбу не тільки зі злочинністю, а й з неналежною роботою кнайп і забігайлівок, крамниць, що працювали до закінчення недільних богослужінь у місцевих церквах. Окремо новий управитель наказав поліційним колам добре ставитись до сільського населення та слідкувати, аби воно, довірливе, не потрапило до рук адвокатів-аферистів, які видурювали кошти у сільської бідноти⁴¹.

У той час уманських крадіїв вважали неабиякими віртуозами. На початку 1896 р. містом прокотилася серія грабунків. Жертвами були заможні купці, підприємці, духівники. Здобич зловмисників могла сягати 300 руб з одного пограбованого будинку за ніч. Під час чергової крадіжки одного зі злочинців вдалося спіймати. Ним виявився такий собі Заблоцький. Містян дивувало те, з якою зухвалістю та непомітністю крадії проникали до чужих помешкань. Ходили навіть чутки, що грабіжники у своєму нечистому промислі використовували спеціальні снодійні хустинки чи порошки, якими присипляли господарів, але чи правда це, чи чергова вигадка міських пліткарок – з'ясувати не вдалося⁴².

У ніч на 16 травня 1896 р. Георгій Рудий мав конфлікт із двома п'яними підпоручиками Данилевським і Паскудіним, які вчиняли безлади в Умані. Помічник пристава зміг вгамувати дебоширів, а потім виступав свідком на суді по цій справі. Але саме цей прикрий інцидент, згодом, вплине на кар'єру слідчого. Рудому, під тиском високих чинів, певний час буде заборонено працювати в Києві чи Умані⁴³.

Влітку 1896 р. Георгію Михайловичу виплатили чергову премію за вдале розслідування. Цього разу коштами – 75 руб – були компенсовані витрати на розшук срібла, викраденого у генерал-ад'ютанта Черткова⁴⁴.

Незабаром опісля згадуваних подій вищі губернські поліційні чини запримітили талановитого помічника пристава повітової Умані й у червні 1896 р. Рудий отримує посаду помічника пристава Старокиївської поліцейської дільниці Києва.

Влітку 1896 р. успішно закінчується уманський період життя та служби Георгія Рудого.

Старокиївський поліційний відділок знаходився у двоповерховій будівлі, зведеної 1850 р., з пожежною баштою, на межі вулиць Володимирської та Великої Житомирської. А трьохповерхова будівля міської поліції, вартістю 70 тис. рублів, була розбудована вже 1898 р. за проектом київського архітектора Кривошеєва⁴⁵.

Згодом, Георгія Рудого перевели до Фастова. На новому місці служби Георгій Михайлович розгорнув бурхливу діяльність по боротьбі зі злочинністю. Насамперед, це стосувалося конокрадства, яке було доволі поширене у сільській місцевості та завдавало селянам великого лиха. Ознайомившись з оперативною обстановкою на підлеглий території,

⁴¹ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 41.

⁴² Киевское слово. 1896. № 3179. С. 2

⁴³ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 43.

⁴⁴ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 42.

⁴⁵ *Галайба Васильй*. Борьба с преступностью в старом Киеве. Киев: Скай Хорс, 2012. 192 с.: ил.

Г.М. Рудий розробив систему заходів з припинення конокрадства та запобігання йому, які незабаром дали позитивні результати⁴⁶.

Конокрадство було однією з найпоширеніших поліційних проблем, що з нею стикалися служителі правосуддя. У виданні «Жизнь и искусство» за 10 листопада 1896 р. знаходимо яскраві свідчення злободенності конокрадства, яке ширилось Уманським повітом. Мова йшла про цілу банду крадів. Повідомлялося, що з конюшні пана Живковича було викрадено п'ять коней. Злочинці професійно зламали замок дверей стайні. Невдовзі, стараннями поліційного урядника Кулібаби вдалося з'ясувати прізвище причетних осіб. Ними виявилися жителі села Підвисокого на Уманщині – Гуцаленки. Упродовж доби поліціант зміг відшукати коней вже аж у четвертих руках, виловлюючи крадених тварин просто посеред вулиці. Загалом, слідчий спромігся викрити семеро причетних до серії злочинів. Ними були: Дмитро й Гаврило Гуцаленки, Михайло Балановський, Кипріян Вуйтк, яких було засуджено до відправки в Сибір, на поселення. Інших конокрадів – Демида Лисенка, Тита Кривенького та Степана Балановського – засудили до тюремного ув'язнення на термін в шість місяців для кожного. Після цього гучного судового процесу кількість злочинів пов'язаних із конокрадством суттєво зменшилася⁴⁷.

Злочинне життя сіл і повітових міст не обмежувалось «простими» містечковими справами. Місцеві жителі часто опинялися в епіцентрі кримінальних подій чи слідчих процесів, активно залучалися до співпраці з філерами, про що свідчить таємний «Циркуляр Департаменту поліції для начальників районних охоронних відділень і губернських жандармських управлінь, пов'язаних із проблемами розшукової роботи в сільській місцевості». За документними приписами поліціантів закликали вербувати, «купувати» нових секретних співробітників з числа крамарів, волосних і сільських писарів, листонош, які за невелику платню мали б таємно сповіщати жандармські управління про настрої місцевого населення, доносити на мешканців, що займалися агітацією чи виказували незадоволення владою⁴⁸.

Опинившись за межами Уманщини, Георгій Рудий продовжив активно вдосконалювати розшукову справу. Способи, методи та інструментарій ведення поліційного слідства, що нині вважаються нормою, наприкінці XIX ст. тільки-но з'являлися у вжитку розшукових органів українських земель і проходили бурхливий етап апробації та становлення і, як не дивно, саме Георгій Рудий стояв біля витоків усіх цих процесів. З метою перейняти досвід закордонних колег Георгій Михайлович у 1901 р. відвідав Париж і Лондон, де детально ознайомився з принципами роботи тамтешніх поліційних служб. Опісля своїх поїздок зосередив увагу на каталогізації прикметних рис і характеристик злочинців, які б у подальшому мали допомогти швидше знаходити бандитів. Виокремив 32 типи злочинців, що на той час оперували в імперії. Слідчий започаткував систему розшуку та нагляду, впроваджену при розшуковому відділенні Київської міської поліції 1 січня 1902 р.

⁴⁶ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик XX століття... // Кримінальний вісник. 2018. №1 (29). С. 175-188.

⁴⁷ Шайка конокрадів // Жизнь и искусство. 1896. № 311. С. 3.

⁴⁸ Філерська служба в Російській імперії: документи та матеріали (друга половина XIX ст. – 1917 р.) / Відп. ред. О.Н. Ярмиш, В.М. Чисніков; авт.-упоряд. В.М. Чисніков; упоряд. О.Т. Проценко, С.Г. Лаптев. Київ: «МП Леся», 2010. 656 с.

з метою успішної боротьби з професійною злочинністю у місті Києві. Система передбачала заведення на кожного злочинця спеціально розробленої картки білого кольору (3 примірники); на кожен особу, яку розшукують або яка перебуває під таємним наглядом, – 2 червоні картки, а також придбання спеціальної шафи, розділеної на велику кількість шухляд для зберігання зазначених карток⁴⁹.

1 січня 1904 р. при антропологічному кабінеті Рудий першим на землях Російської імперії заснував дактилоскопічне бюро. Відтоді злочинців обліковували й ідентифіковували за допомогою збору відбитків пальців. Дактилоскопія була не єдиною новацією Г.М. Рудого у вітчизняній розшуковій справі, запозиченій на Заході. Із далеких мандрів Георгій Рудий привіз ідею створення валізки слідчого, яка б містила у собі усе необхідне для провадження слідства⁵⁰.

Ще одним новаторством Рудого стало службове поліцейне собаківництво. Саме за поданням і сприяння Георгія Михайловича у 1904 р. в Німецькій імперії були придбані перші чотири службові вівчарки⁵¹. А вже незабаром, 1905 р. начальник розшукової частини Київської міської поліції Г. Рудий видав «Інструкцію чинам Київської розшукової поліції», в якій було вироблено перші методичні рекомендації щодо залучення собак-шукачів при розслідуванні злочинів⁵².

Особова справа Георгія Рудого закінчується взимку 1918 р.⁵³.

25 (12) лютого 1918 р. його вбили. Як повідомляла тодішня преса – це могли бути злочинці, що їх Рудий колись допоміг ув'язнити. Адже за час своєї блискучої служби слідчий досяг не тільки небувалих кар'єрних і професійних вершин, але й надбав чимало ворогів у кримінальному світі. Так, на 55 році життя трагічно загинув один із найталановитіших українських розшуковців-криміналістів⁵⁴.

Розвиток дактилоскопії, поліцейне собаківництво, боротьба з конокрадством, систематизація обліку злочинців – усе це далеко неповний список успішної діяльності Георгія Михайловича Рудого на розшуковій ниві, чия постать цілком заслуговує на історичну повагу, увагу та нетлінне місце у пантеоні видатних українських діячів, досягненнями яких послуговуються й нині. Завдяки зібраним та опрацьованим матеріалам вдалося прослідкувати яким був шлях Георгія Рудого на початкових етапах його поліцейної кар'єри. З усього видно, що Умань та Уманщина стали плідним ґрунтом для розвитку здібностей званого слідчого, будучи першим осередком реалізації його новаторських ідей і принципів у розшуку злочинців. Змогли побачити яким було кримінальне життя повітового міста й околиць наприкінці XIX – початку XX ст.

⁴⁹ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик XX століття... // Кримінальний вісник. 2018. №1 (29). С. 175-188.

⁵⁰ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик XX століття... // Кримінальний вісник. 2018. № 2 (30). С. 199-214.

⁵¹ Селоков Вадим. Поява та розвиток службової кінології на території сучасної України // Право і безпека. 2020. № 1 (76). С. 89-94.

⁵² Вергун Сергій. Жандармські поліцейні управління залізниць в Україні... С. 160-164.

⁵³ ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 130.

⁵⁴ Чисніков В.М. Г.М. Рудий – видатний український криміналіст-практик XX століття... // Кримінальний вісник. 2018. № 2 (30). С. 199-214.

Dmytro Bezverkhniy, Igor Kryvosheia

«Ukrainian Sherlock Holmes» in Uman: the criminal life of the Uman region and the beginning of the career of Heorhii Mykhailovych Rudyi

Abstract: The article describes the life and activities of the head of the investigative department of the Kyiv City Police, the titular adviser and outstanding investigator – Heorhii Mykhailovych Rudyi. His career path from a student and clerk's assistant to a famous detective and crime fighter is described in detail. Special attention is paid to the life of Rudyi in the city of Uman. It was in the city of Uman that Heorhii Rudyi began to fight crime. Here he received all the necessary skills and abilities that helped him achieve career growth. In Uman, the man took exams and tests for the profession of an investigator. When Heorhii Rudyi solved several high-profile detective cases in Uman, his talent was noticed and he was invited to work in Kyiv. The life of Heorhii Mykhailovych Rudyi in Kyiv is briefly described.

Heorhii Mykhailovych Rudyi is a very important figure for the study of the criminal history of Ukraine. He was the first in the Russian Empire to introduce the methods of dactyloscopy – the study of fingerprints for the search of criminals. The investigator was collecting his own large archive, which contained information about many crimes. He was an innovator of detective investigations, police dog training, keeping a file of criminals, forming an investigative case. Rudyi raised the profession of an investigator to a new high level. Borrowed the experience of foreign colleagues. He shared his knowledge with the younger generation of investigators and police officers. His personal file, which contains information about the investigation, characteristics and important events in the policeman's life, became an important source of information about Heorhii Rudyi.

Also, the publication talks about the peculiarities of the criminal life of Uman and the Uman Oblast at the end of the 19th century - the beginning of 20th century. The everyday life of the city's residents is described. The impact of crime on the daily lives of residents of the county district. The importance of small towns in the history of the country has been proven. Further directions of research are determined.

Keywords: Heorhii Rudyi, crime history, Uman, dactyloscopy, investigator's kit, police dog training, history of criminalistics